

A demokrácia

dr. Hajtó Ödön

Amikor az 1980-as évek végén Magyarország előtt kinyílt a rendszerváltás lehetősége, nekem már valamivel részletesebb ismeretem volt a demokráciáról, mint egy átlagembernek. Köszönhettem ezt annak, az Egyesült Államokban élő, 1956-ban emigrált ifjúkori barátom, Görög István már többször meghívott és vendégül látott Amerikában. További alapvető ismereteket *de Tocqueville: Az amerikai demokrácia*¹ című könyvéből, és más könyvekből szereztem. Az újkori demokráciát kétséget kizáróan az Amerikában keletkezett 1776. évi Függetlenségi Nyilatkozat, majd az 1787-es Alkotmány hozták létre Európa arisztokratikus, feudális országaiból elszármazott bevándorlók. A civilizált világban ekkor még császárok és királyok uralkodtak, a hatalom születés által öröklődött. Mi volt Magyarország alkotmánya az amerikai demokrácia születésének idején? Werbőczy István Hármaskönyve. Ez a társadalmi egyenlőség elvét még úgy fogalmazta meg, hogy külön egyenlőség vonatkozik a főrendekre, külön egyenlőség a köznemesekre, külön egyenlőség a jobbágyokra. Az egyes rendek egyenlősége saját osztályukon belül érvényesült, de az osztályok egymáshoz képest alá-fölé rendeltségi viszonyban voltak. Magyarországon 1848-as forradalom kísérelt meg ezen változtatni, az osztrák császár és az orosz cár ellenében ez akkor nem sikerült.

A demokrácia legrövidebb meghatározása: "*amikor a nép kormányoz*". Kicsit részletesebben a demokráciának négy alapfeltétele van:

- szabad választások,
- a nép politikában való részvételének biztosítása,
- elszámoltathatóság,
- tulajdonhoz való jog.

A demokrácia célja nem a hatalom eltörlése, hanem a hatalom szükséges szabályozása és törvényesítése.

Magyarország és a demokrácia

Most 2015-ben (amikor e sorokat írom) Magyarországon még mindig nem jutottunk el az általam ideálisnak tartott állapothoz, bár sok tévúton már túl vagyunk. A II. világháború előtt a demokrácia kiteljesedését a nagyméretű földbirtokokra alapozott, arisztokratikus társadalom túlélése hátráltatta. A két világháború között még mindig túltengtek az olyan megszólítások mint: nagyságos, méltóságos kegyelmes, stb., melyeket nem volt szabad eltéveszteni. Késtek a szociális reformok, késett a földosztás. Hiába volt kétkamarás parlament, a döntéshozatalban az arisztokráciának meghatározó szerepe volt. Ezután két, teológiai dogmává merevedett diktatórikus politikai elmélet következett:

- a nemzeti szocializmus 1939-től; és
- a kommunizmus 1947-től,

melyek a demokrácia maradványait is felfalták.

A korszerű értelemben vett demokratikus társadalmi átalakulásra - egy 1956-ban durván eltiport kísérlet után - 1989-1990-ben nyílt történelmi lehetőség. Hogyan éltük ezt meg?

¹ Alexis de Tocqueville (1805-1859) francia politikus 1835-ben megjelent könyvéről van szó.

Komolyan vettük az alapvető tézist: *a nép kormányoz*. Egyértelmű volt, hogy az állam, mint hatalmi szervezet nem szűnik meg, szükség lesz egy megfelelő felhatalmazással rendelkező törvényhozó testületre (parlamentre); végrehajtó hatalomra (kormányra és közigazgatásra); valamint az előzőektől független igazságszolgáltatásra. A sok álválasztás után (amikor egyetlen párt egyetlen jelöltjére, nem lehetett, hanem kellett szavazni) az 1990-ben megtartott első valóban demokratikus választást nagy reményekkel és kíváncsisággal vártuk. Ennek a választásnak nagy volt a tétje: vártuk, hogy a az első szabad választás térképezze fel a nemzet valódi politikai hovatartozását. Azt hittük, Magyarország be tud venni egy 180 fokok fordulatot. Az 1994-es második választás során a nép visszavett ebből heveségből, mikor visszahívta a szocialistának nevezett volt kommunistákat. Tényleg ilyenek vagyunk? Volt már ilyen a történelemben. Az 1956-os forradalom lázas napjaiban is hittünk abban, hogy a kommunizmust a magyar nép végleg elutasítja. Ehhez képest 1957 május elsején már egymillió ember vonult fel a Hősök terén, és éltette szovjet megszálló seregeket visszahívó Kádár Jánost, Marosán Györgyöt, és társaikat, akik azután még 34 évig, 1991-ig itt is maradtak.

Igyekezünk a magunk területén - a mérnöki szolgáltatások területén - hozzátenni ehhez, amit tudtunk. Felismertük, hogy a nép kormányzásban való részvételének előfeltétele egy szervezetség a társadalom részéről. A demokrácia működtetése során világos kell legyen, ki a tárgyaló partner egy-egy adott kérdésben: a hatalommal szemben ki a nép jogos képviselője. Az egyén itt csak úgy tud érvényesülni, ha a vele hasonló érdekekkel szövetkezik. Várakozásaink szerint a jövő a tudáson és az információn alapuló társadalomé lesz, akkor viszont a hatalmon lévő politikusoktól nem azt várjuk, hogy mindenhez legjobban értsenek, hanem azt, hogy tudják mit kitől kel kérdezni. Műszaki kérdéseket például a Mérnöki Kamarától. Arra is gondoltunk, hogy a közpolitikában való részvételre a középosztály a leghivatottabb, legalkalmasabb. Így azután mi, a mérnöki hivatás gyakorlói, egy új testület, a mérnöki kamara szervezésébe fogtunk. Hogyan kerültem személy szerint én ennek a szervezkedésnek az élére? Nem tudom, a magam személyéért egészen biztosan nem kampányoltam. A diplomázástól eltelt mintegy 30 év legnagyobb részében mérnöki tervezési és műszaki fejlesztési munkáim voltak, sok esetben koordinátori szerepben, vállalkozóként is ismertté váltam. Semmiféle pozíció vágya nem hajtott, szolgálatot teljesítettem. Vezetési elvem szerint az 1990-es rendszerváltó évek során a Mérnöki Kamrát hangsúlyosan új, független, autonóm testületként igyekeztem feltüntetni. Induló éveinket a korábban kommunizmushoz hű szervezetek pálfordulási kísérletei kísérték, úgy vélem sikerült az utódszervezeteket ebben megelőzni. A mára már apátiába süllyedt 1989-90-es alapító tagság akkor kötelességének érezte, hogy részt vállaljon a közfeladatokból.

A Mérnöki Kamara első alakuló ülésére 1989-ben az adott lehetőséget, hogy az az Országgyűlés elfogadta az egyesülési jogról szóló törvényt². Miért volt ez nagy szó? Mert az előtte lévő 40 évben az egyesület alapítása az egypártrendszeren alapuló, diktatórikus állam monopóliuma volt. Most 2015-ben visszatekintve az elmúlt negyed századra, felvetődik a kérdés: igazolódtak-e várakozásaink? Annyiban nem, hogy a demokratikusan megválasztott hatalom mindent magához ragad, nem ad labdát még az olyan polgári szerveződésnek sem, mint a Mérnöki Kamara. Egy lehető oka ennek az is lehet, hogy én, aki az 1989 és 2001 közötti tizenkét évben a Mérnöki Kamara elnöke voltam, nem voltam egyik pártnak sem tagja. Pedig ezen idő alatt többféle irányzat is kormányra jutott.

Mi a véleményem a jelenlegi egykamarás országgyűlésről? Anakronisztikus ellentmondás van abban, hogy ebben a régi nevén alsóházban a képviselők a frakciófegyelem alapján azonos

² 1989. évi II. törvény.

módon szavaznak egy-egy kérdésben. Aki véletlenül saját lelkiismerete szerint kiszavaz a frakcióból, az pénzbüntetést fizet. Miért teheti ezt meg a párt? Mert a mandátumhoz jutás nem kis költségeit a párt fizeti. Jelen helyzetben a hatalmat gyakorló kormány alakításakor a személyi kiválasztás abból a párttagságból történik, akik mandátumhoz jutását a párt fizette. Így tulajdonképpen elég lenne, ha minden párt részéről csak egy képviselő ülne a parlamentben, akinek szavazata annyit érne, ahány mandátumot szereztek. Hasonlóan a részvénytársasághoz, ahol minden részvényesnek a szavazata annyit ér, ahány részvénye van. A többségi részvényes pedig mindent visz. A politikai pártok végül is egy szűkebb csoport magántestületei, ideológiájukat, működési szabályaikat maguk alakítják ki, új tag felvételéről szabadon döntenek. A pártvonalon bejutott képviselők egyéni felelőségüket levetik, a frakcióban a kollektív felelőség védelmébe bújnak. A parlamenti munkában 1990 és 2015 között a frakciók munkáját az egymás elleni gyűlölet vezérelte, nem a téma volt a lényeg, hanem, hogy ki mondja. Kialakult egy pártarisztokrácia, mely elvesztette kapcsolatát a választókkal. A pártirányítás túl agresszív, a polgári oldal túl gyenge. A politikusok soha nem hibáznak, ha mi hibát vélnénk felfedezni, az azért van, mert rossz volt a kommunikáció. Újabban nem a tárgyi hibát kell kijavítani, hanem a kommunikációt. A fő baj most már 2015-ben az, hogy elveszőben van a demokráciába vetett bizalom. Pedig nem a demokráciában, mint intézményrendszerben van a baj, hanem a megvalósításban.

A felsőházzal

A mérnöki kamara alakuló ülésén 1989 márciusában tartott beszédemben is említettem, hogy reménykedem a kétkamarás parlament létrejöttében. Csalódást okozott, hogy ez sem akkor, sem később az új alkotmány megalkotásakor 2011-ben, szóba sem került. Legutóbb 1926-ban az alábbiakkal indokolták a felsőház létrehozását:

„Közismert tény, hogy ha a törvényhozás egyetlen szervre van korlátozva, sokkal kevésbé van biztosítva a törvényhozási munka alapossága és jósága, mintha minden törvényjavaslatot két törvényhozó testület vizsgál át.

A kettős átvizsgálás előnye még sokszorosan lépnek előtérbe abban az esetben, ha a két kamara ... nem azonos elvek alapján van szervezve, hanem mindegyik más és más szempontokat képes bevinni a törvényhozásba.”³

Ez az indoklás most 90 év elmúltával is megállja helyét. Az ellenzők szerint a régi felsőház megbukott, amikor nem tudta, de nem is akarta megakadályozni Magyarországot a II. Világháborúban való részvételtől, a náci vészorszaktól. Ugyanez a vád áll az alsóházra is, mégis működik. Nem az intézménnyel általában van baj, hanem az akkori ideológiával. Ami miatt ide visszaidézek az az, hogy ebben a régi felsőházban az akkori Mérnöki Kamarának kettő küldöttje volt, a Műegyetemnek szintén két küldöttje volt, saját hivatásom a politikában magas szinten képviselve volt.

Egy sor probléma megoldásában jelentene előrehaladást a kétkamarás országgyűlés. Mi az elképzelésem egy mai, új felsőházzal? A felsőházi képviselők jellemzően olyan autonóm szervezetek küldöttjei lehetnének, mint a Tudományos Akadémia, az egyházak, a gazdasági és szakmai kamarák, a felsőoktatási intézmények, a tudományos egyesületek, a kisebbségi és nemzetiségi önkormányzatok, szakszervezetek, más karitatív és civil szervezetek, ahol szavazással kell kiválasztani a felsőházba küldendő képviselőket. Ettől azt várom, hogy ellentétben a jelenlegi képviselőház (alsóház) frakció katonáival, a valóban egyéni intellektussal rendelkező személyek fogják alkotni a felsőházat. A delegáló szervezetek függetlenségét meg kell őrizni, azok társadalmi küldetésüknek csak kis részéről mondhatnak le az állam javára. Csak a valóban lényeges közfeladatoknak kell állami kézbe kerülnie. A demokrácia alapelve szerint: a közfeladatok egy részéről az autonóm, civil szervezetek, helyi

³ 1926. évi XXII. törvénycikk.

és szakmai önkormányzatok mondanak le a központi hatalom javára, és nem fordítva. Tudniillik a hatalom ezt most fordítva gondolja: a törvényhozás és a kormány adja le a közfeladatok egy részét. Ő kíván kegyet gyakorolni azzal, hogy önállósága egy részéről lemond a népképviseltek javára. Nem szívesen teszi, pedig egy sor kérdésben az alsóbb szinten sokkal jobban dönthetnek. A magyarországi demokrácia első 25 évében a kormányzatok (és itt mindegy, hogy melyik párt, vagy pártok alakítottak kormányt) nem az általam favorizált részvételi demokráciát, hanem a képviseleti demokráciát valósítottak meg, ezért a hatalmuk erősítése és megőrzése érdekében centralizáltak. Hacsak valami csoda nem történik, a pártok nem is fognak önként lemondani a választásokon nagy nehezen megszerzett hatalmuk bármilyen kis szeletéről sem. Egy 1990 táján tartott alkotmányozó nemzetgyűlés rendezhette volna másként a parlamentarizmus szabályait, de erre nem került sor. Marad a győztes mindent visszarendszer, amelyben a pártok állandó harcban állnak, egymással vannak elfoglalva, ez nem az a demokrácia, amely felé indulni akartunk.